Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (nionde avdelningen)

den 22 oktober 2020*

”Begäran om förhandsavgörande – Informationsförfarande beträffande tekniska standarder och föreskrifter och beträffande föreskrifter för informationssamhällets tjänster – Begreppet teknisk föreskrift – Skyldighet för medlemsstaterna att anmäla samtliga förslag till tekniska föreskrifter till Europeiska kommissionen – Teknisk föreskrift som inte har anmälts till kommissionen kan inte göras gällande gentemot enskilda – Tekniska föreskrifter som inte har anmälts till kommissionen är inte tillämpliga gentemot tjänsteleverantörer”

I mål C-275/19,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Supremo Tribunal de Justiça (Högsta domstolen, Portugal) genom beslut av den 21 mars 2019, som inkom till domstolen den 2 april 2019, i målet

Sportingbet PLC,

Internet Opportunity Entertainment Ltd

mot

Santa Casa da Misericórdia de Lisboa,

ytterligare deltagare i rättegången:

Sporting Club de Braga,

Sporting Club de Braga - Futebol, SAD,

meddelar

DOMSTOLEN (nionde avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden N. Piçarra samt domarna S. Rodin (referent) och K. Jürimäe,

generaladvokat: M. Campos Sánchez-Bordona,

justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 18 juni 2020,

* Rättegångsspråk: portugisiska.

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

– Sportingbet PLC, genom B. Mendes och S. Ribeiro Mendes, advogados,

– Internet Opportunity Entertainment Ltd, genom L. Marçal och M. Mendes Pereira, advogados,

– Santa Casa da Misericórdia de Lisboa, genom S. Estima Martins, T. Alexandre och P. Faria, advogados,

– Portugals regering, genom L. Inez Fernandes, J. Gomes de Almeida, A. Pimenta, P. Barros da Costa och A. Silva Coelho, samtliga i egenskap av ombud,

– Belgiens regering, genom L. Van den Broeck, M. Jacobs och C. Pochet, samtliga i egenskap av ombud, biträdda av P. Vlaemminck och R. Verbeke, advocaten,

– Europeiska kommissionen, genom G. Braga da Cruz och M. Jauregui Gomez, båda i egenskap av ombud,

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 1 led 11 och artikel 8.1 i Europaparlamentets och rådets direktiv 98/34/EG av den 22 juni 1998 om ett informationsförfarande beträffande tekniska standarder och föreskrifter och beträffande föreskrifter för informationssamhällets tjänster (EGT L 204, 1998, s. 37), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 98/48/EG av den 20 juli 1998 (EGT L 217, 1998, s. 18) (nedan kallat direktiv 98/34).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan å ena sidan Sportingbet PLC och Internet Opportunity Entertainment Ltd (nedan kallat IOE) och andra sidan Santa Casa da Misericórdia de Lisboa (nedan kallat Santa Casa). Målet rör frågan huruvida det är lagligt att Sportingbet och IOE anordnar hasard-och penningspel på internet och att nämnda företag gör reklam för denna verksamhet i Portugal.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

Direktiv 83/189

3 I artikel 1 i rådets direktiv 83/189/EEG av den 28 mars 1983 om ett informationsförfarande beträffande tekniska standarder och föreskrifter (EGT L 109, 1983, s. 8; svensk specialutgåva, område 13, volym 12, s. 154), i dess lydelse enligt rådets direktiv 88/182/EEG av den 22 mars 1988 (EGT L 81, 1988, s. 75; svensk specialutgåva, område 13, volym 17, s. 36) (nedan kallat direktiv 83/189), föreskrivs följande:

”I detta direktiv har nedannämnda termer och begrepp följande betydelser:

1) *Teknisk specifikation*: en i ett dokument intagen specifikation som fastställer de egenskaper som krävs av en produkt, exempelvis kvalitetsnivåer, prestanda, säkerhet eller dimensioner, inbegripet sådana krav på produkten som avser terminologi, symboler, provning och provningsmetoder, förpackning, märkning och etikettering samt produktionsmetoder och processer för jordbruksprodukter enligt fördragets artikel 38.1, och för produkter avsedda att konsumeras av människor och djur samt läkemedel.…

…

5) *Teknisk föreskrift*: tekniska specifikationer, inbegripet tillämpliga administrativa bestämmelser, som är rättsligt eller faktiskt tvingande vid marknadsföring eller användning i en medlemsstat eller en större del därav, med undantag för sådana specifikationer som har fastställts av lokala myndigheter

…”

4 I artikel 8.1 i detta direktiv stadgas följande:

”Medlemsstaterna skall omedelbart till kommissionen anmäla alla förslag till tekniska föreskrifter. Om föreskriften helt motsvarar en internationell eller europeisk standard, är det tillräckligt med underrättelse om den aktuella standarden. De skall även ge kommissionen en kort redogörelse för skälen till varför en teknisk föreskrift måste antagas, om dessa inte redan framgår av förslaget.

…”

Direktiv 98/34

5 I artikel 1 i direktiv 98/34 föreskrivs följande:

”I detta direktiv används följande beteckningar med de betydelser som här anges:

…

2) *tjänst*: alla informationssamhällets tjänster, det vill säga tjänster som vanligtvis utförs mot ersättning på distans, på elektronisk väg och på individuell begäran av en tjänstemottagare.

I denna definition avses med

– *på distans*: tjänster som tillhandahålls utan att parterna är närvarande samtidigt,

– *på elektronisk väg*: tjänst som sänds vid utgångspunkten och tas emot vid slutpunkten med hjälp av utrustning för elektronisk behandling (inbegripet digital signalkomprimering) och lagring av uppgifter, och som i sin helhet sänds, befordras och tas emot genom tråd, radio, optiska medel eller andra elektromagnetiska medel,

– *på individuell begäran av en tjänstemottagare*: en tjänst som tillhandahålls genom överföring av uppgifter på individuell begäran.

…

3) *teknisk specifikation*: en i ett dokument intagen specifikation som fastställer de egenskaper som krävs av en produkt, exempelvis kvalitetsnivåer, prestanda, säkerhet eller dimensioner, inbegripet sådana krav på produkten som avser varubeteckning, terminologi, symboler, provning och provningsmetoder, förpackning, märkning eller etikettering och förfaranden för bedömning av överensstämmelse.

…

4) *annat krav*: ett krav som inte är en teknisk specifikation och som ställs på en produkt framför allt av skyddshänsyn och i synnerhet för att skydda konsumenterna eller miljön och som påverkar dess livscykel efter det att den har släppts ut på marknaden, t.ex. villkor för användning, återvinning, återanvändning eller omhändertagande, om dessa föreskrifter på ett väsentligt sätt kan påverka produktens sammansättning, natur eller saluföringen av den.

5) *föreskrift för tjänster*: ett krav av allmän art rörande tillträde till och utövande av verksamhet med sådana tjänster som avses i punkt 2, särskilt bestämmelser om dem som tillhandahåller tjänster, tjänster och tjänstemottagare, med undantag av föreskrifter som inte specifikt avser de tjänster som definieras i denna punkt.

…

Såvitt avser denna definition

– skall en föreskrift anses särskilt avse informationssamhällets tjänster om föreskriften enligt motiveringen och enligt texten i den normativa delen har till särskilt syfte och föremål att, i sin helhet eller i vissa bestämmelser, uttryckligen och riktat reglera sådana tjänster,

– skall en föreskrift inte anses särskilt avse informationssamhällets tjänster om föreskriften endast indirekt eller accessoriskt gäller sådana tjänster.

…

11) *teknisk föreskrift*: tekniska specifikationer och andra krav eller föreskrifter för tjänster, inbegripet tillämpliga administrativa bestämmelser, som är rättsligt eller faktiskt tvingande vid saluföring, tillhandahållande av tjänster, etablering av en aktör som tillhandahåller tjänster eller användning i en medlemsstat eller en större del därav, samt - med undantag av dem som anges i artikel 10, medlemsstaternas lagar och andra författningar som förbjuder tillverkning, import, saluföring eller användning av en produkt eller som förbjuder tillhandahållande eller utnyttjande av en tjänst eller etablering som tillhandahållare av tjänster.

…”

6 I artikel 8.1 i direktivet föreskrivs följande:

”Om inte annat följer av artikel 10 skall medlemsstaterna omedelbart till kommissionen överlämna alla utkast till tekniska föreskrifter, såvida inte föreskriften utgör endast en överföring av den fullständiga texten till en internationell eller europeisk standard, då det är tillräckligt med information om den aktuella standarden. De skall också till kommissionen redovisa skälen till varför det är nödvändigt att utfärda en sådan teknisk föreskrift, om dessa inte redan framgår av förslaget.

I förekommande fall skall medlemsstaterna, om detta inte redan skett vid ett tidigare tillfälle, samtidigt överlämna texterna till grundläggande lagar eller andra föreskrifter av väsentlig eller direkt betydelse, om kännedom om sådana texter är nödvändig för att bedöma verkningarna av förslaget till teknisk föreskrift.

…”

Direktiv 98/48

7 I skälen 7 och 8 i direktiv 98/48 anges följande:

”(7) De befintliga nationella bestämmelser som är tillämpliga på dessa tjänster bör kunna anpassas till informationssamhällets nya tjänster, antingen för att garantera ett bättre skydd för de allmänna intressena eller tvärtom för att lätta på dessa bestämmelser när tillämpningen av dem inte skulle stå i proportion till deras syfte.

(8) Utan samordning på gemenskapsnivå skulle denna förutsebara nationella lagstiftningsverksamhet kunna leda till restriktioner för den fria rörligheten för tjänster och för etableringsfriheten vilket skulle kunna medföra förnyad splittring av den inre marknaden, överreglering och inkonsekvent lagstiftning.”

Portugisisk rätt

8 I artikel 3 med rubriken ”Spelområden”, i Decreto-Lei no 422/89 (lagdekret nr 422/89) av den 2 december 1989 (*Diário da República* I, serie I-A, nr 277, av den 2 december 1989), i dess lydelse enligt Decreto-Lei nr 10/95 (lagdekret nr 10/95) av den 19 januari 1995 (nedan kallat lagdekret nr 422/89) föreskrivs följande:

”1 – Anordnande och utövande av hasard- eller penningspel är endast tillåtet på befintliga kasinon i permanenta eller tillfälliga spelområden som inrättats genom lagdekret, eller utanför dessa, i de fall som anges i artiklarna 6–8.

2 – För anordnande och utövande av hasardspel ska det finnas spelområden på Azorerna och i Algarve, Espinho, Estoril, Figueira da Foz, Funchal, Porto Santo, Póvoa de Varzim, Tróia och Vidago-Pedras Salgadas.

3 – Ett minimiavstånd mellan kasinon i spelområdena för skydd mot konkurrens ska bestämmas från fall till fall i den förordning som fastställer villkoren för beviljande av respektive koncession.

4 – Ansvarig minister får, efter att ha hört Inspecção-Geral de Jogos [generalinspektionen för spel], godkänna att koncessionsinnehavarna i spelområden får bedriva bingospel i lokaler som uppfyller föreskrivna krav, på samma villkor som kasinon, men utanför dessa, under förutsatt att dessa befinner sig i det område i kommunen de redan är belägna.”

9 I artikel 6, med rubriken ”Anordnande av spel på fartyg eller luftfartyg”, i detta lagdekret föreskrivs följande:

”1 – Ministern med ansvar för turism får för en begränsad tid, efter att ha hört generalinspektionen för spel och Direcção-Geral do Turismo [generaldirektoratet för turism] godkänna anordnande och utövande av alla sorts hasard- eller penningspel ombord på fartyg eller luftfartyg registrerade i Portugal, när de befinner sig utanför det nationella området.

2 – Det anordnande av spel som avses i punkten ovan får endast beviljas bolag som äger eller befraktar ett nationellt fartyg eller luftfartyg eller koncessionsbolag i spelområdena, med tillstånd från dessa.

3 – Anordnande och utövande av hasard- eller penningspel som godkänts enligt denna artikel ska följa de regler som gäller för att få anordna hasardspel på kasinon. Ansvarig minister ska i förordning fastställa de närmare villkor som ska vara uppfyllda.”

10 I artikel 7, med rubriken ”Anordnande av andra spel än bordsspel och av spel med maskiner utanför kasinon”, i lagdekretet, föreskrivs följande:

”1 – Vid större turistevenemang får ansvarig minister, efter att ha hört generalinspektionen för spel och generaldirektoratet för turism, godkänna anordnande och utövande av andra spel än bordsspel utanför kasinon.

2 – På platser där turistverksamheten är dominerande får ansvarig minister, efter att ha hört generalinspektionen för spel och generaldirektoratet för turism, godkänna anordnande och utövande av hasard- eller penningspel med spelmaskiner på hotell och kompletterande anläggningar, på det sätt och i den omfattning som fastställs i regleringsdekret.

3 – De tillstånd som avses i föregående punkter får endast beviljas den koncessionsinnehavare i spelområdet vars kasino fågelvägen är närmast beläget den plats där spelet bedrivs, oberoende av vad som föreskrivs i artikel 3.3.

4 – Anordnande och utövande av spel som godkänts enligt denna artikel ska följa de regler som gäller för att få anordna spel på kasinon. Ansvarig minister ska i förordning fastställa de närmare villkor som ska vara uppfyllda.”

11 I artikel 8, med rubriken ”Bingospel”, i samma lagdekret föreskrivs följande:

”Även utanför de områden i kommunerna där kasinona är belägna och angränsande områden är det tillåtet att anordna och utöva bingospel i därför avsedda lokaler, på de villkor som föreskrivs i tillämplig speciallagstiftning.”

12 I artikel 9, med rubriken” Koncessionssystemet”, i lagdekret nr 422/89, föreskrivs följande:

”Rätten att bedriva hasardspel är förbehållen staten och får endast utövas av aktiebolag som av regeringen beviljats koncession genom ett förvaltningsavtal, utom i de fall som anges i artikel 6.2.”

13 I artikel 2, med rubriken ”Tillämpningsområde” i Decreto-Lei no 282/2003 (lagdekret nr 282/2003) av den 8 november 2003 (*Diário da República* I, serie A, nr 259, av den 8 november 2003) föreskrivs följande:

”Den spelverksamhet som avses i föregående artikel bedrivs med ensamrätt för hela det nationella området, inklusive radiospektret, markbundna analoga och digitala radiofrekvenser, internet och alla andra offentliga telekomnät, av Santa Casa… genom Departamento de Jogos [spelavdelningen], enligt villkor i de rättsakter som reglerar vart och ett av spelen och enligt Decreto-Lei nr 322/91 (lagdekret nr 322/91) av den 26 augusti 1991.”

14 I artikel 3, med rubriken ”Spelavtal” i lagdekret nr 282/2003 föreskrivs följande:

”1 – Spelavtalet ingås direkt mellan spelaren och Santa Casas spelavdelning…, med eller utan medverkan av mellanhänder.

2 – Spelavtalet är det avtal genom vilket en av parterna, mot betalning av ett visst belopp, förvärvar nummer eller prognoser som i utbyte mot betalningen ger möjlighet att erhålla en vinst, fast eller rörlig, som den andra parten ska betala i enlighet med utfallet av en operation som uteslutande eller huvudsakligen beror på slumpen och följer på förhand fastställda regler.

…”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

15 Sportingbet är ett bolag vars verksamhet består i att med elektroniska medel anordna hasardspel, liknande former för sådana spel, vadhållning och lotterier. Bolaget innehar webbplatsen www.sportingbet.com som ger användarna möjlighet att delta i denna typ av spel. Det finns en portugisisk språkversion av denna webbplats, vilken kommer upp automatiskt på skärmen hos samtliga användare i Portugal.

16 IOE är det företag som driver webbplatsen www.sportingbet.com på uppdrag av Sportingbet.

17 Sportingbet gav IOE tillstånd att registrera och använda domänerna sportingbet.com och sportingbetplc.com samt varumärkena Global Sportsbook & Casino sportingbet och sportingbet.

18 Santa Casa är en icke-vinstdrivande allmännyttig juridisk person som bedriver verksamhet av allmänintresse. Republiken Portugal beviljade detta organ ensamrätt att anordna spel för allmännyttiga ändamål och att anordna vadhållningsspel, bland annat på elektronisk väg.

19 Sporting Club de Braga (nedan kallad SC Braga) är en idrottsförening som arrangerar idrottstävlingar på flera områden, såsom fotboll.

20 Sporting Club de Braga – Futbal SAD (nedan kallat SC Braga SAD) är ett bolag som bildats för att förvalta den professionella fotbollsverksamheten hos SC Braga, vars lag under säsongen 2006/2007 tävlade i första ligan för professionell fotboll i Portugal.

21 IOE och SC Braga SAD ingick ett sponsringsavtal för sportsäsongerna 2006/2007 och 2007/2008 om reklam för och främjande av Sportingbets verksamhet. Denna reklamkampanj, som genomfördes av SC Braga och SC Braga SAD, innebar att logotypen Sportingbet och en bild med beteckningen ”www.sportingbet.com” dök upp på skärmen. Bilderna dök upp på SC Bragas webbplats, samtidigt som de innehöll en direkt länk till Sportingbets webbplats. Dessutom bar SC Bragas professionella fotbollsspelare logotypen Sportingbet på sin utrustning under en vänskapsmatch.

22 Santa Casa väckte talan mot SC Braga, SC Braga SAD, Sportingbet och IOE. Santa Casa yrkade bland annat att sponsringsavtalet skulle ogiltigförklaras, fastställa att Sportingbets verksamhet och reklamen för denna i Portugal var olaglig, att bolaget skulle förpliktas att avhålla sig från att anordna lotto- och tipsspel i Portugal, förbjuda svarandena att göra reklam för webbplatsen www.sportingbet.com och att svarandena skulle förpliktas att utge ersättning för den skada som den rättsstridiga verksamheten åsamkat Santa Casa.

23 I första instans meddelades en dom i vilken Santa Casas talan delvis bifölls. I domen slogs bland annat fast att Santa Casas tre första yrkanden, som nämnts i föregående punkt, skulle bifallas, att det fjärde yrkandet skulle bifallas men endast i förhållande till Sportingbet och IOE, och att inte bifalla kärandens skadeståndsyrkande.

24 Sportingbet och IOE överklagade domen från första instans till Tribunal da Relação de Guimarães (Appellationsdomstolen i Guimarães, Portugal). Genom dom av den 7 april 2016 fastställde denna domstol underinstansens dom.

25 Sportingbet och IOE överklagade därefter till den hänskjutande domstolen och yrkade att nämnda dom skulle upphävas. IOE yrkade även att Supremo Tribunal de Justiça (Högsta domstolen, Portugal) skulle hänskjuta en begäran om förhandsavgörande till EU-domstolen.

26 Genom beslut av den 16 mars 2017 beslutade den hänskjutande domstolen att ställa tio tolkningsfrågor till domstolen. Den hänskjutande domstolen ställde den åttonde till den tionde frågan för att få klarhet i huruvida de tekniska föreskrifter som föreskrivs i en medlemsstats lagstiftning, såsom lagdekret nr 422/89 och lagdekret nr 282/2003 och som medlemsstaten inte hade anmält till kommissionen, är tillämpliga gentemot enskilda.

27 I beslut av den 19 oktober 2017, Sportingbet och Internet Opportunity Entertainment (C-166/17, ej publicerat, EU:C:2017:790), fann domstolen att det var uppenbart att frågorna 8–10 inte kunde tas upp till prövning då domstolen inte kunde besvara dem, eftersom det saknades nödvändiga uppgifter för att domstolen skulle kunna göra den begärda tolkningen av unionsrätten.

28 IOE yrkade att de frågor som var föremål för frågorna 8–10 i nämnda beslut skulle hänskjutas till domstolen på nytt, men att de denna gång skulle innehålla de uppgifter som saknades i den föregående begäran om förhandsavgörande. Santa Casa yrkade att denna nya begäran skulle avslås.

29 Den hänskjutande domstolen anser att dessa frågor fortfarande är nödvändiga för att avgöra det nationella målet och att det är oklart hur de ska besvaras.

30 Enligt den hänskjutande domstolen kvarstår nämligen frågan huruvida artikel 1 led 11 i direktiv 98/34 ska tolkas så, att en nationell lagstiftning, enligt vilken ensamrätten att utöva och anordna lotto- och tipstjänst på hela det nationella området, utsträcks till att omfatta samtliga elektroniska kommunikationsmedel, bland annat internet, utgör en ”teknisk föreskrift” i den mening som avses i denna bestämmelse. Den hänskjutande domstolen anser, i likhet med kärandena i det nationella målet, att enligt artikel 8.1 i direktiv 98/34 innebär ett jakande svar på denna fråga en skyldighet för den berörda medlemsstaten att anmäla relevanta nationella bestämmelser såsom tekniska föreskrifter till kommissionen, vid äventyr att dessa bestämmelser inte tillämpliga gentemot enskilda.

31 Mot denna bakgrund beslutade Supremo Tribunal de Justiça (Högsta domstolen) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:

”1) [Republiken Portugal] underlät att informera Europeiska kommissionen om de tekniska föreskrifter som lagdekret nr 422/89 … innehåller. Medför detta att dessa bestämmelser – närmare bestämt … artiklarna 3 och 9 [i nämnda lagdekret] – inte får tillämpas, och kan enskilda åberopa detta?

2) [Republiken Portugal] underlät att informera Europeiska kommissionen om de tekniska föreskrifter som lagdekret nr 282/2003 … innehåller. Medför detta att dessa bestämmelser – närmare bestämt artiklarna 2 och 3 [i nämnda lagdekret] – inte får tillämpas på tjänsteleverantörer i Portugal?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Huruvida tolkningsfrågorna kan tas upp till prövning

32 Santa Casa och den belgiska regeringen har hävdat att tolkningsfrågorna inte kan tas upp till sakprövning, eftersom IOE är ett bolag med säte i ett tredjeland, nämligen Antigua och Barbuda, och att bolaget inte kan åberopa de grundläggande friheterna och följaktligen inte heller direktiv 98/34. Detta bolag är nämligen det enda av de två kärandeparterna i det nationella målet som stöder sig på argument som har samband med tolkningsfrågorna.

33 Domstolens erinrar om att det uteslutande ankommer på den nationella domstolen, vid vilken målet anhängiggjorts och vilken har ansvaret för det rättsliga avgörandet, att mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i målet bedöma såväl om ett förhandsavgörande är nödvändigt för att döma i saken som relevansen av de frågor som ställs till EU-domstolen (dom av den 19 december 2019, Junqueras Vies, C-502/19, EU:C:2019:1115, punkt 55 och där angiven rättspraxis).

34 Av detta följer att nationella domstolars frågor presumeras vara relevanta och att domstolen endast kan neka att besvara frågorna då det framgår att den begärda tolkningen inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller saken i det nationella målet eller då frågorna är hypotetiska eller EU-domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för att kunna ge ett användbart svar på nämnda frågor (dom av den 19 december 2019, Junqueras Vies, C-502/19, EU:C:2019:1115, punkt 56 och där angiven rättspraxis).

35 I förevarande fall har den hänskjutande domstolen, såsom det erinrats om i punkt 29 ovan, angett att den begärda tolkningen av unionsrätten, och i synnerhet bestämmelserna i direktiv 98/34, är nödvändig för att kunna avgöra det nationella målet. Den hänskjutande domstolen har nämligen ställt sina frågor för att få klarhet i huruvida de bestämmelser i nationell rätt som avses i dessa frågor - i vilka det föreskrivs en ensamrätt att anordna och utöva lotto- och tipstjänst i hela landet - inbegriper alla elektroniska kommunikationsmedel, bland annat internet, omfattas av tillämpningsområdet för bland annat detta direktiv. Om så är fallet vill den hänskjutande domstolen få klarhet i vilka slutsatser som ska dras för det fall dessa bestämmelser omfattas av begreppet ”teknisk föreskrift” i den mening som avses i artikel 1 led 11 i nämnda direktiv.

36 Under dessa omständigheter och med hänsyn till den rättspraxis som det hänvisas till i punkt 34 i denna dom saknar de argument som Santa Casa och den belgiska regeringen har anfört, vilka mer avser tillämpligheten av samma direktiv i det nationella målet, och således själva saken i nämnda mål, relevans för att motbevisa presumtionen att den hänskjutande domstolens frågor är relevanta.

37 Tolkningsfrågorna ska således tas upp till sakprövning.

Inledande synpunkter

38 Domstolen erinrar om att den hänskjutande domstolens första och andra fråga avser bestämmelserna i lagdekret 422/89 respektive lagdekret nr 282/2003.

39 Med hänsyn till datumen för ikraftträdandet av dessa lagdekret, å ena sidan, och direktiven 83/189 och 98/34, å andra sidan, ska den första tolkningsfrågan prövas mot bakgrund av bestämmelserna i direktiv 83/189 och den andra tolkningsfrågan mot bakgrund av bestämmelserna i direktiv 98/34.

Den första frågan

40 Den hänskjutande domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 1 led 5 i direktiv 83/189 ska tolkas så, att en nationell lagstiftning som föreskriver att rätten att anordna hasardspel är förbehållen staten och endast får utövas av aktiebolag som den berörda medlemsstaten beviljat koncession, och i vilken det föreskrivs villkor och områden för utövandet av denna verksamhet, utgör en ”teknisk föreskrift” i den mening som avses i denna bestämmelse. I förekommande fall undrar den hänskjutande domstolen om den omständigheten att denna lagstiftning inte har anmälts till kommissionen i enlighet med artikel 8.1 i direktivet medför att nämnda lagstiftning inte kan göras gällande gentemot enskilda.

41 Enligt artikel 1 led 5 i direktiv 83/189 ska en teknisk föreskrift förstås så, att den omfattar tekniska specifikationer, inbegripet tillämpliga administrativa bestämmelser, som är rättsligt eller faktiskt tvingande vid marknadsföring eller användning i en medlemsstat eller en större del därav, med undantag för sådana specifikationer som har fastställts av lokala myndigheter. Enligt artikel 8.1 i direktiv 83/189 ska medlemsstaterna till kommissionen anmäla alla förslag till tekniska föreskrifter.

42 Enligt artikel 1 led 1 i direktiv 83/189 utgör en ”teknisk specifikation” i den mening som avses i detta direktiv en i ett dokument intagen specifikation som fastställer de egenskaper som krävs av en produkt, exempelvis kvalitetsnivåer, prestanda, säkerhet eller dimensioner, inbegripet sådana krav på produkten som avser terminologi, symboler, provning och provningsmetoder, förpackning, märkning och etikettering (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 mars 2001, van der Burg, C-278/99, EU:C:2001:143, punkt 20).

43 Eftersom det i artiklarna 3 och 9 i lagdekret nr 422/89 föreskrivs ett koncessionssystem för anordnande av hasardspel samt villkoren och områdena för utövandet av denna verksamhet, framgår det inte att dessa bestämmelser avser de egenskaper som krävs av en produkt i den mening som avses i artikel 1 led 1 i direktiv 83/189, varför de inte kan anses utgöra tekniska föreskrifter i den mening som avses i artikel 1 led 5 i direktivet.

44 Mot denna bakgrund ska den första frågan besvaras enligt följande. Artikel 1 led 5 i direktiv 83/189 ska tolkas så, att en nationell lagstiftning, enligt vilken rätten att anordna hasardspel är förbehållen staten och endast får utövas av aktiebolag som av den berörda medlemsstaten beviljats koncession och som innehåller villkor och områden för utövandet av denna verksamhet, inte utgör en ”teknisk föreskrift” i den mening som avses i denna bestämmelse.

Den andra frågan

45 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida artikel 1 led 11 i direktiv 98/34, jämförd med artikel 1 led 5 i samma direktiv, ska tolkas så, att en nationell lagstiftning, enligt vilken verksamhet med ensamrätt till vissa hasardspel beviljats ett offentligt organ för hela det nationella området omfattar verksamhet som bedrivs på internet, utgör en ”teknisk föreskrift” i den mening som avses i den förstnämnda av dessa bestämmelser. I förekommande fall undrar den hänskjutande domstolen om den omständigheten att denna lagstiftning inte har anmälts till kommissionen i enlighet med artikel 8.1 i direktivet medför att nämnda lagstiftning inte kan göras gällande gentemot enskilda.

46 Domstolen erinrar om att begreppet ”teknisk föreskrift”, för det första omfattar ”teknisk specifikation” i den mening som avses i artikel 1 led 3 i direktivet, för det andra ”annat krav”, såsom det definieras i artikel 1 led 4 i direktivet, för det tredje, ”föreskrifter om tjänster”, som avses i artikel 1 led 5 i samma direktiv, och, för det fjärde, ”medlemsstaternas lagar och andra författningar som förbjuder tillverkning,

import, saluföring eller användning av en produkt eller som förbjuder tillverkning eller utnyttjande av en tjänst eller etablering som tillhandahållare av tjänster”, i den mening som avses i artikel 1 led 11 i direktiv 98/34 (dom av den 26 september 2018, Van Gennip m.fl., C-137/17, EU:C:2018:771, punkt 37).

47 Enligt artikel 1 led 5 i det direktivet utgörs en ”föreskrift för tjänster” av varje krav av allmän art rörande tillträde till och utövande av verksamhet med sådana tjänster som avses i artikel 1 led 2 i samma direktiv, vilka avser ”alla informationssamhällets tjänster, det vill säga tjänster som vanligtvis utförs mot ersättning på distans, på elektronisk väg och på individuell begäran av en tjänstemottagare.”

48 Domstolen har redan slagit fast att bestämmelser om förbud mot att erbjuda hasardspel på internet, undantag från detta förbud, begränsningar av möjligheten att erbjuda sportvadhållning på internet samt förbudet att sprida reklam för hasardspel på internet kan anses utgöra ”föreskrifter för tjänster” i den mening som avses i artikel 1 led 5 i direktiv 98/34, eftersom de avser en ”informationssamhällets tjänst” i den mening som avses i artikel 1 led 2 i detta direktiv (se, analogt, dom av den 4 februari 2016, Ince, C-336/14, EU:C:2016:72, punkt 75).

49 I förevarande fall avser bestämmelserna i artiklarna 2 och 3 i lagdekret nr 282/2003 specifikt informationssamhällets tjänster. På grund av Santa Casas ensamrätt att anordna hasardspel på internet är det enligt dessa bestämmelser dessutom förbjudet att tillhandahålla dessa tjänster till samtliga ekonomiska aktörer, med undantag för detta offentliga organ.

50 Följaktligen ingår sådana bestämmelser i den fjärde kategorin som omfattas av begreppet ”teknisk föreskrift” i artikel 1 led 11 i direktiv 98/34, det vill säga ”lagbestämmelser… som förbjuder tillhandahållande av… en tjänst”.

51 En sådan tolkning är förenlig med syftet med detta direktiv, såsom detta framgår av skälen 7 och 8 i direktiv 98/48, genom vilket direktiv 98/34 ändrades, att anpassa befintliga nationella bestämmelser till informationssamhällets nya tjänster och att undvika begränsningar av den fria rörligheten för tjänster och etableringsfriheten som leder till en förnyad splittring av den inre marknaden (se, för ett liknande resonemang, dom av den 20 december 2017, Falbert m.fl., C-255/16, EU:C:2017:983, punkt 34).

52 Vad beträffar frågan huruvida artiklarna 2 och 3 i lagdekret nr 282/2003 borde ha anmälts till kommissionen enligt artikel 8.1 första stycket i direktiv 98/34 innan de antogs, erinrar domstolen om att den skyldighet som föreskrivs i denna bestämmelse, det vill säga att medlemsstaterna ska överlämna alla förslag till tekniska föreskrifter till kommissionen, föreskrevs redan i artikel 8.1 i direktiv 83/189, liksom sanktionsåtgärden att tekniska föreskrifter som inte har anmälts inte får tillämpas (dom av den 1 februari 2017, Município de Palmela, C-144/16, EU:C:2017:76, punkterna 35 och 36).

53 Anmälningsskyldigheten enligt artikel 8.1 första stycket i direktiv 98/34 utgör nämligen ett väsentligt medel för att genomföra Europeiska unionens kontroll i syfte att skydda den fria rörligheten för tjänster och etableringsfriheten (se, för ett liknande resonemang, dom av den 20 december 2017, Falbert m.fl., C.255/16,, EU:C:2017:983, punkt 34). Åsidosättande av denna skyldighet utgör ett väsentligt förfarandefel vid antagandet av de aktuella tekniska föreskrifterna som medför att dessa inte kan göras gällande gentemot enskilda (se, för ett liknande resonemang, dom av den 4 februari 2016, Ince, C-336/14, EU:C:2016:72, punkt 67, och dom av den 1 februari 2017, Município de Palmela, C-144/16, EU:C:2017:76, punkt 36 och där angiven rättspraxis). Enskilda kan vid nationella domstolar åberopa att föreskrifterna inte får tillämpas och nationella domstolar är skyldiga att avstå från att tillämpa en nationell teknisk föreskrift som inte har anmälts i enlighet med direktiv 98/34 (dom av den 10 juli 2014, Ivansson m.fl., C-307/13, EU:C.2014:2058, punkt 48).

54 Av det ovan anförda följer således att de tekniska föreskrifter som föreskrivs i artiklarna 2 och 3 i lagdekret 282/2003 inte är tillämpliga, eftersom de inte har anmälts till kommissionen i enlighet med direktiv 98/34 och följaktligen kan de inte göras gällande gentemot enskilda. I motsats till vad Santa Casa och den belgiska regeringen har gjort gällande saknar det i detta avseende betydelse att en ekonomisk aktör kan åberopa de grundläggande friheterna eller detta direktiv.

55 Mot denna bakgrund ska den andra frågan besvaras enligt följande. Artikel 1 led 11 i direktiv 98/34, jämförd med artikel 1 led 5 i samma direktiv, ska tolkas så, att en nationell lagstiftning, enligt vilken anordnande av vissa hasardspel med ensamrätt beviljats ett offentligt organ för hela det nationella området och som omfattar verksamhet som bedrivs på internet, utgör en ”teknisk föreskrift”, i den mening som avses i den förstnämnda av dessa bestämmelser, vilken, när den inte har anmälts till kommissionen i enlighet med artikel 8.1 i direktivet, medför att denna lagstiftning inte kan göras gällande gentemot enskilda.

Rättegångskostnader

56 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (nionde avdelningen) följande:

1) **Artikel 1 led 5 i rådets direktiv 83/189/EEG av den 28 mars 1983 om ett informationsförfarande beträffande tekniska standarder och föreskrifter, i dess lydelse enligt rådets direktiv 88/182/EEG av den 22 mars 1988, ska tolkas så, att en nationell lagstiftning, enligt vilken rätten att anordna hasardspel är förbehållen staten och endast får utövas av aktiebolag som av den berörda medlemsstaten beviljats koncession och som innehåller villkor och områden för utövandet av denna verksamhet, inte utgör en ”teknisk föreskrift” i den mening som avses i denna bestämmelse.**

2) **Artikel 1 led 11 i Europaparlamentets och rådets direktiv 98/34/EG av den 22 juni 1998 om ett informationsförfarande beträffande tekniska standarder och föreskrifter och beträffande föreskrifter för informationssamhällets tjänster, i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 98/48/EG av den 20 juli 1998, jämförd med artikel 1 led 5 i samma direktiv, ska tolkas så, att en nationell lagstiftning, enligt vilken anordnande av vissa hasardspel med ensamrätt beviljats ett offentligt organ för hela det nationella området och som omfattar verksamhet som bedrivs på internet, utgör en ”teknisk föreskrift”, i den mening som avses i den förstnämnda av dessa bestämmelser, som, när den inte har anmälts till kommissionen i enlighet med artikel 8.1 i direktivet medför att denna lagstiftning inte kan göras gällande gentemot enskilda.**

Underskrifter